

УДК 65.012.265

В. В. Кужель,

викладач-методист, Агротехнічний коледж Уманського національного університету садівництва

ПОТЕНЦІАЛ ПІДПРИЄМСТВ АГРАРНОЇ СФЕРИ: СУТНІСТЬ, СТРУКТУРА, ТЕНДЕНЦІЇ НАРОЩЕННЯ

V. V. Kuzhel,

teacher-methodologist, Agricultural College Uman National University of Horticulture

POTENTIAL AREAS OF AGRICULTURAL ENTERPRISES: ESSENCE, STRUCTURE, BUILDING TRENDS

Досліджено сутність та структуру ресурсного потенціалу підприємств аграрної сфери. Визначено основні чинники, які впливають на стратегію його формування в ринкових умовах. Запропоновано шляхи вдосконалення обґрунтування стратегії ефективного використання ресурсного потенціалу підприємства. Встановлено, що розроблення стратегії розвитку підприємства потребує ресурсного обґрунтування можливостей його подальшого розвитку: оцінювання наявного ресурсного потенціалу та рівня його використання, визначення невикористаних можливостей ресурсного потенціалу, оптимізації складу ресурсів підприємства та джерел їхнього формування; оцінювання ризиків додаткового залучення ресурсів.

This paper studies the essence and the structure of the resource potential of an enterprise. We have defined the main factors that have an influence on the formation of its strategy in the market conditions. Our findings suggest the ways of improvement of the strategy of effective use of the resource potential of an enterprise. It is set that development of strategy of development of enterprise needs resource ground of possibilities of him subsequent development: evaluation of present resource potential and level of his use, determination of untapped possibilities of resource potential, optimization of composition of resources of enterprise and sources of their forming; evaluation of risks of the additional bringing in of resources.

Ключові слова: ресурсний потенціал, інноваційний потенціал, аграрна сфера, економічний розвиток.

Key words: resource potential, innovation potential, agriculture, economic development.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Кризові умови діяльності аграрних підприємств вимагають прийняття виважених ефективних управлінських рішень щодо розвитку аграрного виробництва, обрання цільових ринків реалізації продукції, забезпечення нарощення ринкової вартості та фінансової захищеності підприємства в стратегічному вимірі, що передбачає оптимальне поєднання та ефективне управління всіма ресурсами аграрних підприємств. У сучасних умовах аграрної економіки, яка характеризується негативними наслідками трансформаційних процесів, організаційно-економічний механізм управління ресурсним потенціалом аграрних підприємств не відповідає бурхливим змінам екзогенних факторів зовнішнього середовища та завданням економічного піднесення аграрної сфери, отримання високих фінансових результатів, переходу на інноваційну модель розвитку. Особливої актуальності ця проблема набуває через обмеженість фінансового забезпечення формуван-

ня достатнього обсягу ресурсів, що зумовлює необхідність постійного пошуку шляхів повнішого їхнього використання.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Проблеми формування та використання ресурсного потенціалу досліджували вітчизняні та зарубіжні вчені В. Андрійчук, А. Бланк, О. Непочатенко, Ю. Нестерчук, Н. Ботвіна, Л. Мармуль, О. Наумов, В. Топіха, В. Лагодієнко, І. Гришова, М. Дем'яненко, М. Малік, П. Саблук, І. Хома, І. Крюкова, Т. Гнат'єва, О. Галицький та інші.

Проте більшість теоретичних концепцій розвитку ресурсного потенціалу, його структури та властивостей, що лежать в основі його використання, є недостатньо обґрунтованими або суперечливими. В економічній літературі недостатньо уваги приділено механізмам підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу аграрного виробництва. Це, у свою чергу, негативно вплину-

ло на формування методології та методики його використання на сільськогосподарських підприємствах. Тому постає об'єктивна необхідність у пошуку нових підходів до забезпечення ефективного використання ресурсного потенціалу аграрних підприємств, що складають основу потенціалу аграрної економіки та потребує виявлення низки питань щодо економічної сутності, властивостей, структури ресурсного потенціалу аграрного, а також стратегії його використання.

МЕТА СТАТТІ

Метою дослідження є узагальнення наукових досліджень ресурсного потенціалу аграрного виробництва, уточнення його складу та розроблення теоретичних положень стратегії ефективного використання ресурсного потенціалу аграрної сфери. Вивчення ресурсного потенціалу є необхідною складовою та передумовою формування стратегії (стратегічних альтернатив) розвитку аграрного виробництва.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

У науковій літературі коло визначень ресурсного потенціалу дуже широке на макро- та мікрорівнях — від надзвичайно вузького його розуміння як річного обсягу виробництва продукції до таких загальних категорій, як соціально-економічна система [1, с. 6]. Його розглядали як елемент виробничих відносин щодо використання здатності трудових ресурсів до створення матеріальних благ, як сукупність наявних ресурсів для досягнення поставленої мети, як максимально можливий обсяг матеріальних благ та послуг, який можна отримати за умови оптимального використання наявних ресурсів, як реальну чи ймовірну здатність виконати цілеспрямовану роботу та ін. [2].

На думку автора, ресурсний потенціал підприємства — це сукупність матеріальних, нематеріальних, трудових, фінансових ресурсів, зокрема здатність робітників підприємства ефективно використовувати названі ресурси для виконання місії, досягнення поточних та стратегічних цілей підприємства. При цьому ресурсний потенціал підприємства можна охарактеризувати чотирма основними критеріями:

- реальними можливостями підприємства в тій чи іншій сфері діяльності (також і нереалізовані можливості);

- обсягом ресурсів як залучених, так і тільки підготовлених до використання у виробництві;

- здатністю кадрів (менеджерів) використовувати ресурси, вміння розпоряджатися ресурсами підприємства;

- формою підприємництва та відповідною організаційною структурою підприємництва [3, с. 84—87].

Різноманіття підходів до розуміння сутності ресурсного потенціалу дає змогу вважати його багатоаспектним поняттям. На наш погляд, ресур-

сний потенціал є системою взаємопов'язаних різних видів ресурсів, які є у розпорядженні підприємства або можуть бути залучені до його господарської діяльності для максимального задоволення потреб споживачів та підвищення його конкурентоспроможності на ринку. При цьому він визначається не просто кількістю та якістю ресурсів, які є на цей момент, а й їхнім оптимальним співвідношенням, відповідністю їхньої величини і складу потребам вирішуваних завдань.

У науковій літературі немає однозначної думки і щодо структури ресурсного потенціалу на рівні галузі. На погляд Гнат'євої Т.М., доцільно виокремлювати в складі ресурсного потенціалу матеріальні, нематеріальні, трудові, інноваційні, фінансові ресурси (потенціали) підприємства, а також методи управління та організації ефективного використання ресурсів підприємства (управлінський потенціал) [9].

Матеріальні ресурси — це ресурси в натурально-речовій формі, які використовуються у виробничій (господарській) діяльності підприємства. До їхнього складу входять ресурси, що формують основний капітал та оборотний капітал. Основні засоби — це матеріально-речові цінності підприємства, які використовуються як засоби праці. Частина оборотних засобів входить до складу матеріальних ресурсів: малоцінні та швидкозношувані предмети, пакувальні матеріали, паливо, електроенергія та ін. Нематеріальні ресурси — об'єкти промислової та інтелектуальної власності, здатні приносити користь тривалий час: гудвіл, ноу-хау, бази знань, бази даних, патент, винаходи тощо.

Трудові ресурси (трудоий чи кадровий потенціал) підприємства — сукупність зайнятих на підприємстві за основною та допоміжною діяльністю.

Саме трудовий потенціал приводить в дію всі інші складники ресурсного потенціалу підприємства. Він може бути описаний з різних позицій залежно від кількісних і якісних характеристик. Це дає змогу здійснювати оцінку кадрового потенціалу у вартісних категоріях, яка особливо актуальна для власника підприємства. Така оцінка допомагає отримати реальне уявлення про те, наскільки здібності працівників перевищують витрати на їх залучення, навчання та розвиток [1, с. 68].

Фінансові ресурси (фінансовий потенціал) — сукупність грошових коштів та надходжень, які є в розпорядженні підприємства для виконання фінансових зобов'язань, здійснення витрат на відтворення підприємства та стимулювання працівників. Фінансові ресурси дуже важливі як вихідний вид ресурсів для створення та діяльності підприємства, забезпечують процес виробництва, є неодмінною умовою неперервності процесу виробництва. В умовах ринку, навіть маючи достатню наявність на підприємстві основних фондів та кадрів, підприємство іноді не здатне функціонувати, оскільки не має необхідної суми готівкових грошових коштів (фінансових ресурсів) [7, с. 65].

В умовах інноваційного розвитку економіки країни особливу увагу приділяють дослідженню ролі та змісту інноваційного потенціалу підприємства. Поняття формування інноваційного потенціалу визначають у процесі аналізу наявних та латентних потенційних можливостей та ресурсного забезпечення, оцінки необхідності та достатності наявних ресурсів поставленим цілям та завданням і формування механізмів їх практичної реалізації щодо створення інтегральних зв'язків між структурними ланками, які відповідають внутрішнім перетворенням. Отже, формування інноваційного потенціалу підприємства характеризується як безперервний та динамічний процес, що будує нові комерційні можливості та організаційні функції стабільного розвитку та відтворення в майбутньому періоді у відповідності зі стратегічними завданнями.

Український центр економічних і політичних досліджень ім. О. Разумкова інноваційний потенціал досліджує за такими аспектами: кадрове забезпечення підприємства; рівень освіти персоналу підприємства; фінансування наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності; кількість і структура наукових і науково-технічних робіт; патентування винаходів; рівень інноваційної активності підприємства; динаміка виробництва інноваційної продукції; частка інноваційної продукції у загальних обсягах виробництва [3, с. 10].

Фінансовий потенціал має особливе значення для підприємства, особливо в умовах його розвитку. Обсяги фінансового потенціалу відображають фінансову міць або здатність окремого суб'єкта брати участь у створенні матеріальних благ і наданні послуг. Вони характеризуються тією сукупністю засобів, джерел, запасів або фінансових можливостей, якими володіє підприємство і які можуть бути використані для реалізації конкретних цілей і завдань. При цьому глибинні тенденції функціонування й розвитку фінансового потенціалу невіддільні від критеріїв економічної доцільності й ефективності. Крюкова І.О. досліджує структуру фінансового потенціалу в контексті новітніх концепцій. Дослідження фінансового потенціалу в контексті формування концепцій середньозваженої вартості капіталу, фінансових потоків та нарощуванні ринкової вартості бізнесу дають підстави до удосконалення дефініційних контурів категорії "фінансовий потенціал" та його взаємозв'язку із економічної категорією "фінансова архітектура" в аграрній сфері. Фінансову архітектуру в такому випадку можна охарактеризувати як сукупність принципів, форм та методів фінансового забезпечення, форм організації формування, розміщення та використання капіталу в активах, що забезпечують фінансову безпеку, зростання ринкової вартості бізнесу та ефективне функціонування підприємства в довгостроковому періоді [8; 11].

На думку автора, визначення управлінського (інтелектуального) потенціалу охоплює оцінку таких основних характеристик: сприйняття нових

ідей; готовність критикувати; бачення перспективи; рівень інтелекту; цілеспрямованість та наміри; управлінське мислення [5, с. 103].

Деякі автори розглядають структуру потенціалу підприємства як сукупність об'єктних і суб'єктних складових. Об'єктні складові ресурсного потенціалу пов'язані з матеріально-речовою формою потенціалу підприємства, суб'єктні — із суспільною формою прояву, тобто вони не споживаються, а виступають як передумова, як загальноекономічний, загальногосподарський чинник раціонального використання об'єктних складових. До об'єктних складових відносять виробничий, інноваційний, фінансовий, інформаційний, інфраструктурний, кадровий потенціал. До суб'єктних — науково-технічний, управлінський, організаційний, маркетинговий, кадровий, логістичний потенціали [9, с. 24].

Розглядаючи склад ресурсного потенціалу щодо функціональних напрямів формування та використання, розрізняють потенціали маркетинговий (здатність маркетингової системи підприємства забезпечити його постійну конкурентоспроможність); виробничий (здатність виробничої системи забезпечити випуск продукції в обсязі, що відповідає потенціалу попиту); фінансовий (здатність фінансової служби забезпечити основні ланки ланцюга "збут-виробництво-закупівлі" фінансовими ресурсами за принципом найбільш ефективного їхнього розподілу); організаційний (здатність менеджменту створити ефективну систему взаємодії між усіма елементами потенціалу) [2, с. 35].

Розглядаючи процеси формування та реалізації потенціалу аграрного виробництва, Галицький О.М. приділяє увагу відновленню інвестиційного потенціалу АПК.

Основні тенденції післякризового відновлення інвестиційної діяльності в аграрній сфері представлені на рис. 1.

Внаслідок трансформації економіки суттєво змінилася структура джерел формування інвестиційного потенціалу. Насамперед, різко зменшились обсяги та питома вага коштів державного бюджету, що спрямовуються на інвестиційну підтримку галузей економіки. У структурі капітальних інвестицій (капітальних вкладень) за джерелами фінансування у 2012 р. найбільшу питому вагу займають власні кошти підприємств — 762 %. Крім того, кредити банків та інші позики дорівнюють 7,7 %, кошти іноземних інвесторів — 1,1%, вітчизняні інвестиції — 1,1%, кошти державного бюджету — 4,7% та місцевого бюджету — 3,2 %.

Все викладене вище дає змогу всебічно охарактеризувати функціональні складові ресурсного потенціалу, зробити висновки щодо їхньої ролі, оптимізації обсягів та необхідності врахування особливостей формування та використання у процесі стратегічного управління аграрним виробництвом.

Ресурсне забезпечення стратегічної діяльності аграрного виробництва має здійснюватись у від-

повідній формі на основі розроблення ресурсних стратегій, які сприяють вирішенню таких завдань: визначення перспективних потреб підприємства в ресурсах всіх необхідних видів; розрахунок допустимих ресурсних обмежень і формування прогресивних норм витрат ресурсів різних типів; визначення "зон стратегічних ресурсів", можливостей їх використання шляхом збалансування обсягів і складу, термінів постачання з динамікою використання; розроблення заходів щодо раціонального використання ресурсів підприємства; використання логістичних підходів в системі реалізації ресурсних стратегій.

Досягнення стратегічних цілей підприємства в майбутньому вже сьогодні потребують рішень щодо залучення необхідних ресурсів. Формування ресурсного потенціалу аграрного виробництва — це виявлення стратегічних можливостей та ресурсів, здатних підвищити конкурентоспроможність підприємства; визначення резервів потенціалу. Майбутнє завжди невизначене, тому витрачання ресурсів завжди супроводжується тим чи іншим рівнем ризику. Розробляючи ресурсні стратегії, треба обгрунтовувати можливий та допустимий рівні ризику, що його бере на себе керівництво за використання ресурсів із максимально можливою віддачею [4, с. 246].

ВИСНОВКИ

Таким чином, розроблення стратегії розвитку аграрної сфери потребує передусім ресурсного обгрунтування можливостей його подальшого розвитку: оцінювання наявного ресурсного потенціалу та рівня його використання, визначення невикористаних можливостей ресурсного потенціалу, оптимізації складу ресурсів підприємства та джерел їхнього формування; оцінювання ризиків додаткового залучення ресурсів, інвестиційної та інноваційної складової.

Література

1. Бауліна Т.В. Кадровий потенціал як головний фактор управління змінами на підприємстві / Т.В. Бауліна // Економіка і управління. — 2008. — № 1. — С. 67—71.
2. Вишневська О.М. Ресурсний потенціал підприємництва / О.М. Вишневська // Економіка АПК. — 2008. — № 12. — С. 32—37.
3. Головатюк В.М. Вимірювання інноваційного потенціалу в контексті формування стратегії розвитку підприємства / В.М. Головатюк, В.П. Соловйов // Механізм регулювання економіки. — 2009. — № 1. — С. 102—111.

Рис. 1. Тенденції посткризового відновлення інвестування аграрної сфери

Джерело: [7].

4. Кирилов О.Д. Формування ефективної стратегії розвитку підприємства в умовах інвестиційної уразливості / О.Д. Кирилов // Академічний простір. — 2008. — № 12. — С. 244—250.

5. Коренков О.В. Виробничий потенціал як складова частина потенціалу підприємства / О.В. Коренков // Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. — Сер.: Економічна. — 2006. — № 565. — С. 186—190.

6. Гришова І.Ю. Оцінка внутрішнього потенціалу виробничих підприємств стосовно фінансових ризиків / І.Ю. Гришова // Економіка АПК. — 2005. — № 5 (127). — С. 71—73.

7. Галицький О.М. Поточкові процеси у фінансовому забезпеченні АПК / І.Ю. Гришова, О.М. Галицький // Вісник Тернопільського національного економічного університету. — 2011. — Вип. 5—1. — С. 89—96.

8. Гришова І.Ю. Інвестиційний розвиток м'ясопереробної промисловості України / І.Ю. Гришова, О.М. Галицький // Конкурентоспроможність в умовах глобалізації: реалії, проблеми, перспективи: VI Міжнародна науково-практична конференція (Житомир, 26—27 квітня 2012 р.). — Житомир, 2012. — С. 84—85.

9. Гнат'єва Т.М. Проблеми формування інноваційної системи України / І.Ю. Гришова, Т.М. Гнат'єва // Інноваційна економіка. № 12. — 2012. — С. 54—62.

10. Лупенко Ю.О. Фактори розвитку галузевої структури промисловості України / Ю.О. Лупенко. // Матеріали за V міжнародна научна практична конференція "Основні проблеми на сучасній науці", 2009". Том 10. Економіка. Державна адміністрація Софія. 2009. — С. 55—57.

11. Стоянова-Коваль С.С. Оцінка потенціалу аграрної сфери до галузевих структурних зрушень у контексті світових тенденцій / С.С. Стоянова-Коваль // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. Науковий журнал. — 2010. — № 1 — С. 36—43. *Стаття надійшла до редакції 04.06.2013 р.*